

Raversijde 1992-2002
Een balans na 10 jaar archeologisch onderzoek

Raversijde 1992-2002

Een balans na 10 jaar archeologisch onderzoek

Met dit rapport wordt een overzicht gebracht van de resultaten van tien jaar uitgebreid archeologisch onderzoek uitgevoerd door het Instituut voor het Archeologisch Patrimonium (IAP) en de Provincie West-Vlaanderen op de terreinen van het laatmiddeleeuws vissersdorp 'Walraversijde'. Een omvangrijk gedeelte van deze uitzonderlijke archeologische site is gesitueerd op de gronden die eigendom zijn van de Provincie West-Vlaanderen.

Het rapport heeft verder ook de bedoeling om het **uitzonderlijk karakter** van 'Walraversijde' duidelijk in de verf te zetten en dit zowel wat de aard van de site zelf betreft als wat de reeds gedane investeringen op het gebied van onderzoek en publieksvertaling betreft. Deze situatie is wat vissersmilieus betreft immers **zonder vergelijking in gans West-Europa en vermoedelijk ook daarbuiten**. Dit is in belangrijke mate de verdienste van de provincie West-Vlaanderen. Dit uitzonderlijk gegeven dient dus eigenlijk zo goed mogelijk verder gevaloriseerd te worden, zowel vanuit wetenschappelijk als vanuit toeristisch-recreatief standpunt.

Het is geenszins de bedoeling om met dit rapport een synthese te brengen van al de wetenschappelijke informatie zelf; hiervoor wordt doorverwezen naar de lijst met wetenschappelijke bijdragen. Het rapport moet echter wel een goed beeld verschaffen van het belang van dit archeologisch onderzoek te Raversijde en dit zowel voor de archeoloog-specialist als voor het ruimere publiek. Archeologisch onderzoek in het algemeen en dit te Raversijde in het bijzonder mag immers geen exclusiviteit blijven van de specialist maar moet ook relevant zijn voor de ganse gemeenschap: wat Raversijde betreft, in eerste instantie voor de gemiddelde bewoner van West-Vlaanderen en vervolgens ook voor deze van ver buiten de provinciegrenzen. Een wetenschappelijk degelijk onderbouwde toeristische valorisatie van de opgravingsdata evenals een doorgedreven ontwikkeling van de educatieve aspecten van het onderzoeksproject zijn in dit kader twee belangrijke troeven.

De ruimere maatschappelijk impact van het onderzoek te Raversijde kan worden ingeschat aan de hand van een aantal parameters zoals het aantal berichten in de pers, het aantal artikels in wetenschappelijke tijdschriften en boeken, het aantal keren dat resultaten van het onderzoek vertegenwoordigd zijn op tentoonstellingen, het aantal lezingen op congressen met het onderzoek te Raversijde of deelaspecten ervan als onderwerp, het aantal voordrachten over Raversijde voor culturele verenigingen, het aantal eindwerken geheel of gedeeltelijk gebaseerd op informatie afkomstig van het onderzoek te Raversijde, het aantal bezoekers aan het museaal project 'Walraversijde',...

Eerst wordt een kort overzicht gegeven van de tien opgravingscampagnes sinds 1992. Voor de meeste campagnes is ook een foto geselecteerd die zo goed mogelijk de campagne tracht te karakteriseren. Het rapport sluit af met een aantal concrete voorstellen.

10 oktober 2002

Marnix Pieters
Wetenschappelijk attaché IAP
Onderzoeksleider Walraversijde

Overzicht van de opgravingscampagnes

De basis van het ganse onderzoek vormen de opgravingscampagnes. Behalve de eerste opgravingscampagne van 1992 zijn alle opgravingscampagnes gekoppeld aan een zgn. wintercampagne. Gedurende deze wintercampagne wordt het zeer talrijke vondstenmateriaal gereinigd, genummerd, geïnventariseerd en zonodig onderzocht. Dit houdt ook in dat de technisch assistenten die aangeworven zijn voor het onderzoek te Raversijde hiermee sinds 1993 een haast permanente baan hebben. Dit heeft als zeer belangrijk voordeel voor de werkgever dat in de loop van deze 10 jaar een grote expertise is opgebouwd door deze mensen. Bij vele opgravingen worden zij immers enkel aangeworven voor het opgravingswerk zelf gedurende de zomer, wat als gevolg heeft dat men jaar na jaar opnieuw van start moet met nieuwe mensen zonder ervaring in de materie. Te Raversijde is dat gelukkig niet het geval, vooral dankzij de provincie West-Vlaanderen die voor de huisvesting aanvankelijk een particuliere woning ter beschikking stelde en daarna een meer permanent onderkomen in werfcontainers heeft mogelijk gemaakt.

Bij de aanvang dient ook gesteld dat de opgraving tot nu toe voor een belangrijk deel het karakter had van een noodopgraving. De opgraving is trouwens gestart om toe te laten dat het Provinciaal Domein Raversijde verder gestalte kon worden gegeven zonder dat hiervoor de erfgoedwaarden dienden te wijken. De onderzoeksagenda is dus in de afgelopen 10 jaar vooral gestuurd geweest door de agenda van de infrastructuurwerken. Dit heeft als gevolg dat cruciale zones in het dorp zoals het kerkhof, de kapel, de brouwerij en de hoofdstraat niet of slechts in zeer geringe mate archeologisch zijn aangeraakt. En toch zijn de geboekte resultaten reeds buitengewoon belangwekkend. Het houdt echter de belofte in van veel meer !

De opgravingscampagne 1992

Allereerst, voor een spade in de grond werd gestoken, is een grondige opname gerealiseerd van de bestaande topografie van gans het voor onderzoek beschikbare areaal en dit zowel van de percelering als van de hoogteligging.

De eigenlijke opgravingscampagne is gestart in april 1992 in de zone langs de Nieuwpoortsesteenweg in functie van de aanleg in deze zone van een parking, voorzien voor 1993. In de zone van deze parking werden dan ook 24 zoek sleuven van 2 m breedte en met een gezamenlijke lengte van 335 m gegraven. Als onverwacht gegeven werden in deze sleuven sporen van veenwinning uit de Romeinse periode aangesneden. **Het was toen de eerste keer dat in de Vlaamse kustvlakte materiële bewijzen van veenwinning uit de Romeinse tijd werden aangesneden: een onverwachte primeur voor het Provinciaal Domein Raversijde.** Verder was duidelijk geworden dat de zone van de parking buiten de laatmiddeleeuwse dorpskern was gesitueerd. Vervolgens werd in een zone waar bewoning verwacht werd een 150 m lange, eveneens 2 m brede, prospectiesleuf gegraven. Op één plaats werd deze prospectiesleuf uitgebreid met een vlak van 200 m². **Hieruit bleek dat de 15de-eeuwse huisplattegronden nog voldoende goed bewaard waren en dat van het onderzoek te Raversijde een belangrijke bijdrage mocht verwacht worden over de landelijke architectuur in de late middeleeuwen.**

Bakstenen hardplaat, waterput en een deel van de uitgebroken muren van gebouw 1.

De opgravingscampagne 1993

Tijdens de opgravingscampagne van 1993 werd de in 1992 aangesneden bewoningssector in een groot vlak met een oppervlakte van ongeveer 2000 m² aansluitend op de prospectiesleuf van 1992, verder vrijgelegd. **De verwachtingen op het gebied van de landelijke architectuur werden vrij snel voor een groot deel ingelost vermits in dit stuk niet minder dan 10 gebouwplattegronden geheel of gedeeltelijk zijn geregistreerd.** Ook de bij de gebouwen horende infrastructuur zoals rioleringen, afwateringsgreppels en waterputten was nog goed bewaard gebleven. Verder werd tijdens deze campagne duidelijk dat de goede bewaringsomstandigheden van de kalkrijke klei gecombineerd met een dun afdekkend zanddek er hadden voor gezorgd dat o.a. het botmateriaal en dus vermoedelijk alle kalkhoudende voorwerpen in zeer goede staat waren. Er zijn immers niet alleen resten van kraakbeenvissen maar ook resten van zeesterren en zelfs eierschalen bewaard in het Raversijde bodemarchief. Het materiële archief zou dus een niet te voorziene aanvulling vormen op het geschreven archief over deze site. **Op het einde van de campagne van 1993 was ook duidelijk dat de opgegraven sector minstens reeds honderd jaar vroeger was verlaten dan algemeen werd gedacht op basis van het tot dan toe verrichte onderzoek van de beschikbare geschreven bronnen.** Het verlaten van het dorp was dus al een tijd aan de gang en het Beleg van Oostende sluit vermoedelijk enkel deze evolutie af maar vormt alsdusdanig wel een eindpunt dat duidelijk is blijven nazinderen in het collectief geheugen.

De opgravingscampagne 1994

Met de opgravingscampagne van 1994 werd de reeds onderzochte woonzone uitgebreid tot een areaal met een oppervlakte van een halve hectare. **Tijdens deze campagne werd via een proefonderzoek ook gepeild naar de Gravejansdijk op een terrein ten noorden van de Duinenweg binnen het Memoriaal Prins Karel.** De campagne van 1994 werd tenslotte afgesloten met een verkennend onderzoek in de zone ten noorden van de wandelweg naar het

Memoriaal en grenzend aan het bos van Leopold II. Deze zone zou in 1995 ingericht en beplant worden. In deze zone werden 6 sleuven met een gezamenlijke lengte van 240 m gegraven.

De uitbreiding van de onderzochte woonzone tot een halve hectare breidde het aantal onderzochte gebouwen uit tot 13 en leverde een verbeterd inzicht op in de ruimtelijke ordening van de woonzone. Een grote centraal gelegen kuil, gegraven om het veen in de ondergrond te winnen, werd naderhand gerecycleerd als stortplaats. De huizen stonden er als het ware omheen. **De campagne van 1994 is ook de campagne van het onderzoeken van 17 tonwaterputten en m.a.w. deze van het ontdekken van de waarde van de tonwaterput als bron van informatie.** Één van deze, nog vier tonnen diep bewaard, was vrij spectaculair en haalde zelf het journaal van de toenmalige BRTN. Verder werden tijdens deze campagne ook de grachten in detail onderzocht. Deze werden opgesplitst in kleine vakjes van één m² en al het uitgegraven sediment werd vervolgens per vakje gezeefd. Tijdens de wintercampagne werden al deze zeefresidu's gedroogd en uitgepikt. **Dit werk resulteerde o.a. in de vondst in de zeefresidu's van een benen brilmontuur, een voor Vlaanderen nog steeds unieke bodemvondst.** De verkenningsleuven tenslotte in de zone met landschapsherstel leverden op één plaats onverwacht veel Romeinse archaeologica op. Na onderzoek bleek echter dat deze reeds verspit waren in de middeleeuwen tijdens veenwinningsactiviteiten. **Ergens in de buurt was dus een Romeinse bewoningssite gelokaliseerd.**

Waterput gemaakt uit vier boven mekaar gestapelde gerecycleerde haringvaten.

De opgravingscampagne 1995

De opgravingscampagne van 1995 startte met het archeologisch begeleiden van de graafwerken in functie van de aanleg van een 300 m lange en 17 m brede gracht in de zone voor natuurherstel. **Deze grootschalige graafwerken leverden een duidelijk inzicht in de relatie tussen het huidige landschap en de voorbije menselijke activiteiten hierin.** In de onderzochte zone werd immers duidelijk vastgesteld dat te Raversijde vooral de middeleeuwse veenwinningsactiviteiten verantwoordelijk zijn voor de zgn. 'reliefsinversie'. Vroegere geulen werden immers ongemoeid gelaten vermits ze weinig of soms zelf geen veen meer in de ondergrond hadden. In de zomer van 1995 werd de reeds onderzochte woonzone systematisch verder uitgebreid tot een areaal met een totale oppervlakte van 6250 m². **In deze uitbreiding kon voor het eerst het laatmiddeleeuwse loopniveau haarscherp worden geregistreerd.** Met de areaalsuitbreiding groeide ook het aantal gekende woningen aan tot 16. De campagne van 1995 werd afgesloten met een aantal verkennende onderzoeken gespreid over de totaliteit van het op dat ogenblik voor onderzoek beschikbare areaal. Één van deze was gesitueerd op het perceel van de kapel en een andere nabij de Duinenstraat. **De sleuf op het terrein van de kapel bracht een complexe stratigrafie aan het licht met resten van twee boven mekaar gesitueerde bakstenen bevloeringen en de sleuf nabij de Duinenstraat liet vermoeden dat de middeleeuwse resten nabij de Duinenstraat een stuk beter bewaard waren gebleven dan deze op de verder van de Duinen gesitueerde percelen.** Andere verkennende sleuven toonden verder aan dat ook in zones een eindje verwijderd van de reeds aangesneden woonzone sporen van bewoning aanwezig waren en dat m.a.w. een veel groter areaal archeologisch gevoelig was.

De opgravingscampagne 1996

Op 2 mei 1996 werd gestart met het onderzoek van 800 m² in de zone nabij de Duinenstraat waar een dienstparking was gepland. Wat op basis van een proefonderzoek in 1995 werd vermoed, bleek realiteit te zijn. De archeologische sporen waren in deze sector een stuk beter bewaard, vooral door het afdekkend pakket zand. Dit had o.a. ook tot gevolg dat de grondwatertafel een heel stuk hoger in de archeologische lagen kon doordringen waardoor organische resten als hout, leder en textiel heel goed bewaard waren gebleven. Dit opende ongekende archeologische perspectieven. **De meest uitzonderlijke vondst uit deze periode is ongetwijfeld de houten boetnaald voorzien van een versiering van drie door mekaar gestrengelde op kunstige wijze aangebrachte vissen. Deze versiering werd later in licht aangepaste versie het logo van het museum.**

Behalve de goede bewaringsomstandigheden vertoonden de sporen in deze zone ook minstens drie fasen, iets wat voordien nog niet was vastgesteld. Het onderzoek van deze sector leverde verder 8 nieuwe gebouwen op die volledig of gedeeltelijk konden worden onderzocht alsook de eerste structuren die met het roken van vis konden worden in verband gebracht. Bij verschillende van deze gebouwen waren nog stukken van de muren in opstand bewaard. Bij gebouw 23 was zelfs een duidelijke ingang te herkennen.

Twee gedeeltelijk boven mekaar gesitueerde huisplattegronden uit de zone nabij de Duinenstraat.

De opgravingscampagne 1997

Om de terreinen nodig voor de aanleg van de dienstparking te kunnen vrijgeven, werd ook tijdens de winter in de mate van het mogelijke verder gewerkt. Er werden hiervoor o.a. filters geplaatst in de sleuf die niet kon worden afgewerkt in het najaar van 1996. In een bijkomende zone van 150 m² werden twee van de reeds in 1996 aangesneden gebouwen (nrs. 22 en 23) vervolledigd. Één van deze was zeer goed bewaard inclusief het loopvlak binnenin de woning. Het onderzoek van dit loopvlak toonde aan dat dit zeer weinig afvalresten bevatte. Het loopvlak bevatte wel drie munten geslagen onder Jan zonder Vrees (1404-1419) die deze eerste bewoningsfase meteen precies dateren. **Deze bijkomende zone leverde ook een fraai versierd ceramieken bord op met de afbeelding van Johannes de Doper, niet toevallig de patroon van de kapel van Walravenside. In deze zone werden ook sporen van veenwinning aangesneden die onder de Romeinse bodem zijn gesitueerd en die op basis van C14-onderzoek in de late IJzertijd kunnen worden gedateerd.**

Tijdens de campagne van 1997 werd de iets verder van de Duinenstraat gelegen onderzochte bewoningssector verder uitgebreid met een areaal van 500 m² waardoor deze in zijn totaliteit een oppervlakte van 7000 m² benadert. De campagne van 1997 werd afgesloten met het verkennen van twee grote zones: één op de plaats waar de cafetaria wordt gebouwd en één in de zone van het duinendecreet bestemd voor natuurherstel. In de zone van de cafetaria waren de sporen van de late middeleeuwen grotendeels vernield door vroeg moderne veenwinningen. Wel werd vastgesteld dat de percelering vastgesteld in de reeds opgegraven woonzone ook doorliep tot aan de zone van de cafetaria. In de zone voor landschapsherstel werden geheel onverwacht twee gebouwen geregistreerd. Één van deze was geflankeerd door een zeer groot bakstenen terras dat geleidelijk aan afdaalde in een grote depressie.

Woning met groot aan de buitenkant gesitueerd bakstenen plaveisel aangetroffen in de zone voor natuurherstel.

De opgravingscampagne 1998

In de zone van de dienstparking nabij de Duinenstraat werd in het voorjaar nog 120 m² supplementair opgegraven zodat de zone van de parking integraal kon vrijgegeven worden voor de aanleg ervan. Deze kleine zone leverde een bijkomend gebouw op en het vervolg van een reeds in de andere sleuven aangesneden gebouw.

Het grootste deel van de campagne 1998 bestond echter uit het onderzoek van 240 m² in de zone waar de ringweg voor de dienstparking was voorzien. Deze zone leverde een zeer goed bewaarde laatmiddeleeuwse situatie op: nl. twee aan mekaar evenwijdige gebouwen gescheiden door een met bakstenen geplaveide open ruimte waarin zich centraal een bakstenen waterput bevond. Één van deze huizen was zeer goed bewaard en was nog voor een belangrijk gedeelte in opstand aanwezig. Het nog opstaande muurwerk was bovendien bepleisterd en te oordelen naar de rode verfstrepen minstens gedeeltelijk rood geverfd. Meteen was duidelijk dat de verschillende bakstenen met resten van bepleistering die in de loop van het onderzoek reeds waren aangetroffen afkomstig waren van de huizen van het dorp zelf en niet van elders. Het onderzoek van deze woning met beschilderde bepleistering leverde ook een ijzeren muuranker op. **Het onderzoek van dit éne gebouw gaf op dat ogenblik concrete gestalte aan de nieuwe bevindingen die duidelijk naar huizen met muren in baksteen en niet in hout of vlechtwerk verwijzen. Een tweede belangrijke bevinding van het onderzoek van deze twee goed bewaarde gebouwen was dat zelfs gebouwen die wat vorm en afmetingen betreft niet zijn gewijzigd, heel wat verschillende faseringen kunnen herbergen.**

Woning 28 met bepleisterde muren en centraal een zone met pleisterwerk.

Detail van het horizontaal gelegen pleisterwerk uit woning 28.

Op het pleisterwerk van woning 28 zijn sporen van rode verf zichtbaar.

Waterput gebouwd op de velg van een karrewiel.

De opgravingscampagne 1999

De opgravingscampagne van 1999 stond volledig in het teken van het project 'Walraversijde 1465'. Twee zones werden onderzocht: één op de plaats waar de middeleeuwse huizen waren voorzien en één op de plaats waar het museum was voorzien, elk met een oppervlakte van ongeveer 1000 m². In de zone van de reconstructie van de middeleeuwse huizen werden twee gebouwen aangesneden. De zone waar het museum is gebouwd, bevond zich aan de rand van de nederzetting, was reeds uitgeveend in de 13de-14de eeuw en was naderhand met grachten in percelen verdeeld. De zone waar de middeleeuwse huizen werden opgebouwd, bevatte één goed bewaarde plattegrond die slechts gedeeltelijk binnen de sleuf was gevat en één gebouw dat enkel kon worden verondersteld maar niet echt geregistreerd. Wel werd in de omgeving van deze tweede woning een kuil gevuld met rood beschilderd pleisterwerk aangetroffen, wat erop wijst dat huizen met rode beschildering wel meer voorkwamen te Walravenside.

Naar het einde van de campagne toe werd ook een aanvang genomen met het onderzoeken van de trajecten van de wandelpaden, van de plaats van het overgangsgedouw en van het traject van een nog te graven gracht. In deze sleuven zijn op diverse plaatsen gebouwen aangesneden. Één van deze was voorzien van een plaveisel dat bestond uit fragmenten van minstens twee molenstenen. **In de context van diezelfde woning werden voor het eerst te Walravenside ook tegeltjes aangetroffen van een tegelvloer. Het meest onverwachte resultaat van deze campagne was ongetwijfeld het aantreffen onder één van deze woningen van een ingegraven potje gevuld met 212 zilveren munten geslagen onder Lodewijk van Male. Deze uitzonderlijke vondst die dankzij de provincie volledig kan samen blijven wordt op het ogenblik in detail bestudeerd en zal heel wat kennis bijbrengen over de muntslag onder Lodewijk van Male (late 14de eeuw).**

Ook waar de huizen zijn gereconstrueerd werden 15de-eeuwse woningen aangesneden.

De verrassing van de opgravingscampagne 1999 was wel dit potje gevuld met 212 zilveren munten geslagen onder Lodewijk van Male.

De opgravingscampagne 2000

Het eerste deel van de opgravingscampagne 2000 werd gependeed aan het verder afwerken van de laatste twee sleuven die gegraven werden in functie van de uitbouw van 'Walraversijde 1465'. In beide sleuven samen zijn drie bakstenen gebouwen aangesneden. Één hiervan is vrij goed bewaard en bestond uit minstens twee vertrekken. De bodem van één van deze vertrekken was volledig bedekt met een zwarte houtskoolrijke laag en kan dus vermoedelijk als een rokerij worden geïnterpreteerd. Na de opening van 'Walraversijde 1465' werd in de zone van de dienstparking het laatste stukje opgegraven tussen de parking en de camping. **Deze zone bevatte heel wat structuren in baksteen waaronder een grote bakstenen beerput die vrij rijk was aan glasvondsten.** Tijdens dezelfde campagne werd ook het traject van een door de provincie geplande weg tussen de Kalkaertstraat en de camping langs de Nieuwpoortsesteenweg onderzocht. Deze zone bevond zich evenals de zone langs de Nieuwpoortsesteenweg aan de rand van het dorp en er werden enkel een aantal middeleeuwse veenwinningsputten aangesneden.

Centraal op de foto: de bakstenen beerput met heel wat glasvondsten.

De opgravingscampagne 2001

In 2001 werd in de tuin van Jeanne Boydens-Van Belleghem tegenover de ingang van het Memoriaal een sleuf van 10 bij 3 m tot op meer dan 3 m diepte uitgegraven. Deze sleuf bleek zeer instructief voor de historiek van de plek. **Aanvankelijk was het terrein uitgeveend, naderhand werd er opnieuw klei uitgedolven vermoedelijk voor de aanleg van de Gravejansdijk, vervolgens werden de gegraven putten als stort gerecycleerd en tenslotte werd het terrein na de aanleg van een bakstenen geplaveide weg in gebruik genomen voor bewoning.** Dit gebeurde allemaal in een tijdspanne van ongeveer 200 jaar. De periode waarin het terrein als stortzone werd gebruikt is archeologisch zeer instructief vermits allerlei afvalproducten snel onder de grondwatertafel beland zijn waardoor ze goed bewaard zijn. Onder het afval bevonden zich o.a. resten van iemand die schoenen herstelde. Vermits het enkel om gebruikt leder ging en niet om vers leder was het duidelijk geen afval van een schoenmaker maar van een schoenhersteller. Achteraf werd in deze zone, in de 17de of 18de eeuw een boerderij gebouwd die in de 19de eeuw vervangen werd door de huidige boerderij bewoond door Jeanne Boydens-Van Belleghem. Deze tuin bevat nog een groot onderzoekspotentieel.

De opgravingscampagne 2002

De opgravingscampagne 2002 staat volledig in het teken van de verdere verkenning van het nog voor onderzoek beschikbare areaal met de bedoeling een grondige stand van zaken op te stellen. Hiervoor werden in het voorjaar een aantal doorsnedes gemaakt doorheen een oude weg die van de zone van de kapel richting Nieuwpoortsesteenweg liep. Onder deze weg werd een ouder wegdek aangetroffen dat op zijn beurt laatmiddeleeuwse sporen afdekte. De oorspronkelijke middeleeuwse weg lag echter enkele meters meer westwaarts vlak naast de gracht en hield op ter hoogte van het nog aanwezige geleed. Verder werd ongeveer 3 ha van het verlaten vissersdorp grondig verkend via de meest geavanceerde technieken waaronder het meten van de elektrische weerstand, van de

magnetische en chemische eigenschappen. Ook werd een zeer intensieve oppervlakteprospectie uitgevoerd. Na afloop van deze verkenningen zullen een aantal verdere proefsleuven worden onderzocht.

Ouder wegdek met grote blokken natuursteen bewaard onder de verbindingsweg tussen de parking aan de Nieuwpoortsesteenweg en de camping langs de Duinenstraat.

Financiëel overzicht van de eigenlijke opgravingen

Het onderzoek wordt uitgevoerd door het Instituut voor het Archeologisch Patrimonium en zoals bepaald in het samenwerkingsakkoord tussen de provincie West-Vlaanderen en het IAP gezamenlijk gefinancierd door het IAP en de provincie West-Vlaanderen overeenkomstig een protocol.

De personeelskosten worden grotendeels gedragen door een gesco-programma. In het overzicht is daarom ook de personeelsformatie die ingezet werd op het terrein opgenomen. **Diverse kosten zowel gemaakt door het IAP als door de provincie zijn niet in de berekening begrepen, wegens de moeilijkheid deze correct te becijferen:** bijvoorbeeld de kosten voor de ontwikkeling van fotografisch registratiemateriaal door de fotograaf van het IAP, het onderhoud van het opgravingsmateriaal zowel door het IAP als door technisch personeel van de provincie, de ongevallen-verzekering van de opgravingsploeg, het werk op de centrale administratie van het IAP te Zellik,...

Opgravingscampagne 1992	IAP-Gescoprogramma:	2.005.612
	Provincie West-Vlaanderen:	500.000
	Totaal:	2.605.612
	Opgravingsploeg:	1 archeoloog, 6 technisch assistenten
Opgravingscampagne 1993	IAP-Gescoprogramma:	4.228.300
	Provincie West-Vlaanderen:	1.114.186
	Totaal:	5.342.486
	Opgravingsploeg:	1 archeoloog, 8 technisch assistenten
Opgravingscampagne 1994	IAP-Gescoprogramma:	5.730.178
	Provincie West-Vlaanderen:	1.277.042
	Totaal:	7.007.220
	Opgravingsploeg:	1 archeoloog, 8 technisch assistenten
Opgravingscampagne 1995	IAP-Gescoprogramma:	5.757.042
	Provincie West-Vlaanderen:	1.229.154
	Totaal:	6.986.196
	Opgravingsploeg:	1 archeoloog, 8 technisch assistenten
Opgravingscampagne 1996	IAP-Gescoprogramma:	5.589.730
	Provincie West-Vlaanderen:	1.433.166
	Totaal:	7.022.896
	Opgravingsploeg:	1 archeoloog, 8 technisch assistenten
Opgravingscampagne 1997	IAP-Gescoprogramma:	8.179.239
	Provincie West-Vlaanderen:	1.496.000
	Totaal:	9.675.239

	Opgravingsploeg:	1 archeoloog, assistenten	8	technisch
Opgravingscampagne 1998	IAP-Gescoprogramma:	5.733.589		
	Provincie West-Vlaanderen:	1.425.000		
	Totaal:	7.158.589		
	Opgravingsploeg:	1 archeoloog, assistenten	8	technisch
Opgravingscampagne 1999	IAP-Gescoprogramma:	117.935 euro		
	Provincie West-Vlaanderen:	34.258,88 euro		
	Totaal:	152.193,88 euro		
	Opgravingsploeg:	2 archeologen, assistenten	8	technisch
Opgravingscampagne 2000	IAP-Gescoprogramma:	134.856,56 euro		
	Provincie West-Vlaanderen:	44.373,04 euro		
	Totaal:	179.229,60 euro		
	Opgravingsploeg:	2 archeologen, assistenten	8	technisch
Opgravingscampagne 2001	IAP-Gescoprogramma:	166.406,5 euro		
	Provincie West-Vlaanderen:	42.389,69 euro		
	Totaal:	208.796,6 euro		
	Opgravingsploeg:	2 archeologen, assistenten	8	technisch

De opgravingscampagne 2002 is nog lopende en kan op het ogenblik van het opstellen van dit rapport nog niet correct becijferd worden.

In de afgelopen 10 jaar werd dus – zonder de kosten voor 2002 reeds mee te rekenen - in het totaal reeds 67.5 miljoen Bef of ongeveer 1,67 miljoen euro besteed aan de archeologische opgravingen te Raversijde.

Lijst van wetenschappelijke onderzoekscentra en/of onderzoekers die meewerken of meegewerkt hebben aan het onderzoek te Raversijde

De opgravingscampagnes te Raversijde vormen de aanzet van heel wat onderzoek dat tot nog toe vooral ging over de visserij en de visbestanden in de zuidelijke Noordzee, de landelijke architectuur langs de kust, de materiële cultuur van vissers, de handels- en andere contacten met overzeese gebieden, de consumptiepatronen op het gebied van voeding en kleding, ... Dit onderzoek gaat nog steeds verder, en dit onder zeer grote internationale aandacht zoals ook blijkt uit de talrijke onderzoekers die erbij betrokken zijn.

- Phil Clog, onafhankelijk onderzoeker, analyse van kleurstoffen.
- Centre d'Océanologie de Marseille, Helmut Zibrowius, onderzoek van sporen van zeewormen op natuurstenen.
- Geologische Dienst van België, Dr. Cecile Baeteman, onderzoek van de geologie van de site en omgeving.
- Dr. Tito Goddeeris, onafhankelijk onderzoeker uit Kortrijk, de studie van het muntdepot.
- Instituut voor Atoom- en Molecuulfysica te Amsterdam, Prof. Dr. Jaap Boon, onderzoek van voorwerpen in amber.
- Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (Brussel), Ir. Marc van Strydonck, C14-dateringen.
- Instituut voor Natuurwetenschappen (Brussel), Dr. Koniev Desender, onderzoek van keverresten.
- Koninklijk Museum voor Midden-Afrika (Tervuren)-Universiteit Leuven (KUL), Dr. Hans Beeckman en Dr. Wim Van Neer, respectievelijk determinatie van houtsoorten en onderzoek van visresten.
- Museum voor Oudere Technieken (Grimbergen), Johan David, advies in verband met werktuigen.
- Nationaal Instituut voor Scheeps- en onderwaterarcheologie (Lelystad-Nederland), Dr. Karel Vlierman, sturing van onderzoek van stukken scheepshout.
- National Museums of Scotland, The Granton Centre, J.S. Herman, identificatie van zeezoogdierresten.
- Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek (Amersfoort), Olaf Goubitz, advies bij het onderzoek van de lederresten.
- Dr. Schelvis Jaap, onafhankelijk onderzoeker Groningen, onderzoek van resten van mijten.
- Universiteit Brussel (VUB), Professor Frans Verhaeghe, Drs. Dries Tys, Dra. Daniëlle Caluwé, onderzoek van de geschreven bronnen, het landschap, de mobilia waaronder het glas.
- Universiteit Durham (Engeland), Jennifer Jones, conservering van stukjes koord en schapenvacht.
- Universiteit Gent (UG), Professor Paul De Paepe, onderzoek van natuursteen.
- Universiteit Gent (UG), Professor Roger Langohr, Professor Georges Stoops, Professor Eric Van Ranst, onderzoek van bodemstalen afkomstig uit Raversijde.
- Universiteit Kaapstad (Zuid-Afrika), Dra. Liesbet Schietecatte, chemisch onderzoek van bodemstalen.
- Universiteit London (UCL), Dra. Jane Sidell, identificatie van eierschelpen.
- Universiteit Luik (Ulg), Dr. Patrick Hoffsummer, David Houbrechts, Pascale Fraiture, Jérôme Eeckhout, dendrochronologisch onderzoek van hout (tonnen, stukken van boten en diverse planken).
- Universiteit Nijmegen (Nederland), Professor Jos Koldewij, onderzoek van pelgrimsinsignes en andere *devotionalia*.

- Universiteit Reims (Frankrijk), Professor Françoise Bouchet, onderzoek van parasieten.
- Universiteit Sheffield (Engeland), Dr. Harold Smith, onderzoek van steenkoolmonsters.
- Universiteit Southampton (Engeland), Prof. David Williams, petrografisch onderzoek van maalstenen en stenen vijzels en Dr. Chris Loveluck en zijn team, elektrische weerstandsmeting en magnetometerwaarnemingen.
- Dr. Alan Vince, onafhankelijk onderzoeker (Lincoln, Engeland), petrografisch onderzoek van slijpstenen en petrografisch en chemisch onderzoek van ceramiek.
- Penelope Walton Rogers, onafhankelijk onderzoeker (York, Engeland), onderzoek van textielresten, organische kleurstoffen en resten van teer.
- Bernie Willoughby, onafhankelijk onderzoeker (Tewkesbury-Engeland), onderzoek van een ijzeren vizier van helm.

Onderzoeksrapporten en verhandelingen die geheel of gedeeltelijk handelen over het onderzoek te Raversijde

- Tys D., 1995-1996, Universiteit Gent-Faculteit Letteren en Wijsbegeerte-Geschiedenis, Een historische landschapsstudie van Middeleeuws en Later (Wal)Raversijde (einde-10de tot begin-17de eeuw), 2 dln., 306 p.
- Wullus L., 1996-1997, Vrije Universiteit Brussel-Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, Studie van metalen voorwerpen uit de opgravingen van het middeleeuwse vissersdorp Walraversijde te Raversijde (Oostende), 2 dln., 274 p.
- Schietecatte E., 1997-1998, Katholieke Universiteit Leuven, Laat- en postmiddeleeuws leder uit het verlaten vissersdorp 'Walraversijde' (stad Oostende; prov. West-Vlaanderen). Onderzoek van de ledervondsten uit de opgravingscampagnes 1992-1997, 3 dln., 319 p.
- Bollen A., 1997-1998, Universiteit Gent-Faculteit van de Wetenschappen-Vakgroep Morfologie, systematiek en ecologie, Archeozoologisch onderzoek van middeleeuwse contexten (15de eeuw) te Raversijde, 135 p.
- De Groote A., 1998-1999, Universiteit Gent-Vakgroep Biologie, Archeobotanie van de middeleeuwse site Walraversijde (West-Vlaanderen, België). Houtidentificatie en dendrochronologie, 177 p.
- Caluwé D., Juli-December 2001, Instituut voor het Archeologisch Patrimonium, Het archeologisch hol- en vlakglas uit de opgravingscampagnes te Raversijde. Archeologische verwerking en interpretatie, 213 p.

Wetenschappelijke bijdragen over het onderzoek te Raversijde in boeken en tijdschriften

- PIETERS M. 1992: Raversijde, een verdwenen vissersdorp. Archeologisch onderzoek reveleert een schat aan nieuwe informatie, *Heemkring Graningate*, 12, n° 48, 141-147.
- PIETERS M. 1993: Archaeological Research in Raversijde (municipality Oostende, Province West-Flanders), in: Baeteman C., De Gans W. (red.): *Quaternary Shorelines in Belgium and the Netherlands. Fieldmeeting*, September 18-25, 88-93.
- PIETERS M. 1993: Archeologisch onderzoek te Raversijde (stad Oostende, prov. West-Vlaanderen). Interimverslag 1992, *Archeologie in Vlaanderen II*, 247-264.
- PIETERS M. 1993: Raversijde, een verlaten dorp uit de middeleeuwen. Eerste resultaten van het archeologisch onderzoek (W.-VI.), *Archaeologia Mediaevalis*, 16, 88.
- VAN NEER W. & ERVYNCK A. 1993: *Archeologie en Vis*, Zellik, IAP-reeks: Herlevend Verleden nr. 1, 96 p. De pagina's 81 tot en met 83 handelen over Raversijde.
- ERVYNCK A. & VAN NEER W. 1994: Onderzoek van dierlijk botmateriaal, *Archaeologia Mediaevalis* 17, 10-11 (met bijdrage over Raversijde).
- PIETERS M. 1994: Laatmiddeleeuwse landelijke bewoning te Raversijde/Oostende (W.-VI.), *Archaeologia Mediaevalis*, 17, 78-80.
- PIETERS M. 1994: Laat-middeleeuwse landelijke bewoning achter de Gravejansdijk te Raversijde (stad Oostende, prov. West-Vlaanderen). Interimverslag 1993, *Archeologie in Vlaanderen*, III, 1993, 281-298, Asse-Zellik.
- VAN NEER W. & ERVYNCK A. 1994: New data on fish remains from Belgian archaeological sites. In: Van Neer W. (red): *Fish exploitation in the Past. Proceedings of the 7th meeting of the ICAZ Fish Remains Working Group. Annales du Musée Royal de l'Afrique Centrale, Sciences Zoologiques*, 274, 217-229 (met een bijdrage over het onderzoek te Raversijde).
- VAN NEER W. & ERVYNCK A. 1994: L'archeologie et le poisson, Ath (met bijdrage over het onderzoek te Raversijde op de pagina's 77 tot en met 81).
- DE PAEPE P. & PIETERS M. 1995: Petrology and Provenance of Unworked Stone from the Medieval Fishing-Village at Raversijde (mun. of Oostende, prov. of West Flanders), *Archeologie in Vlaanderen*, IV, 1994, 237-251, Asse-Zellik.
- PIETERS M. 1995: Laat-middeleeuwse landelijke bewoning achter de Gravejansdijk te Raversijde/Oostende (W.-VI.), *Archaeologia Mediaevalis*, 18, 73-74.
- PIETERS M. 1995: Raversijde. Langs de Belgische middenkust kennismaken met een laatmiddeleeuws verlaten vissersdorp, in: Bauters L., Van Driessche I., Desmit P., Jacobs M., Van Aspert J. & Vreenegoor E. (red.): *Archeologie en cultuurhistorie*, Gent, 58-59.
- PIETERS M. 1995: Walraversijde: een verdwenen middeleeuws vissersdorp langs de Vlaamse kust archeologisch bekeken, *Antwerpse vereniging voor Romeinse Archeologie. Werking 1995*, 14-17.
- PIETERS M. met bijdragen van BOUCHET F., ERVYNCK A. & VAN STRYDONCK M. 1995: Een 15de-eeuwse sector van het verdwenen vissersdorp te Raversijde (stad Oostende, prov. West-Vlaanderen). Interimverslag 1994, *Archeologie in Vlaanderen*, IV, 219-236, Asse-Zellik.
- PIETERS M., ERVYNCK A., VAN NEER W. & VERHAEGHE F. met bijdrage van COOREMANS B. 1995: Raversijde: een 15de-eeuwse kuil, een lens met platvisresten en de betekenis voor de studie van de site en haar bewoners, *Archeologie in Vlaanderen*, IV, 253-277, Asse-Zellik.
- ERVYNCK A. & PIETERS M. 1996: Aandacht voor de natuur, in: De Boe G. (red.): *Archeologie in Vlaanderen, Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen*, 1996-3, 8-10. (o.a. met foto's en informatie afkomstig van het onderzoek te Raversijde).
- PIETERS M. 1996: Romeinse en latere veenwinning in Raversijde (Oostende), in: Gullentops F. & Wouters L. (red.): *Delfstoffen in Vlaanderen*, Brussel, 138-139.

- PIETERS M. 1996: Water: een levensnoodzakelijk goed, in: Gullentops F. & Wouters L. (red.): *Delfstoffen in Vlaanderen*, Brussel, 169.
- PIETERS M. 1996: Walraversijde, een verdwenen middeleeuws vissersdorp nabij Oostende, in: De Boe G. (red.): *Archeologie in Vlaanderen, Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen, 1996-3*, 34-35 en de coverpagina van het tijdschrift.
- PIETERS M. 1996: Een Xvde-eeuwse sector van het verdwenen vissersdorp 'Walraversijde' verder uitgediept te Raversijde-Oostende (W.-Vl.), *Archaeologia Mediaevalis*, 19, 62-63.
- PIETERS M. 1996: WALRAVERSIJDE: een verdwenen middeleeuws vissersdorp aan de Vlaamse Middenkust, in: *Jaarboek 1996. De archeologische kring Spaenhiers Koekelare*, 4, 45-51.
- PIETERS M. 1997: Het verdwenen laatmiddeleeuws vissersdorp Walraversijde te Raversijde-Oostende (W.-Vl.), *Archaeologia Mediaevalis*, 20, 47.
- PIETERS M. 1997: Raversijde: a late medieval fishermen's village along the Flemish coast (Belgium, Province of West-Flanders, Municipality of Ostend), in: De Boe G. & Verhaeghe F. (red.): *Rural Settlements in Medieval Europe. Papers of the 'Medieval Europe Brugge 1997 Conference'*, Vol. 6 (IAP Rapporten 6), 169-177, Asse-Zellik.
- VAN NEER & PIETERS M. 1997: Evidence for Processing of Flatfish at Raversijde, a Late Medieval Coastal Site in Belgium, *Anthropozoologica*, 25-26, 579-586 (Kokabi M. & Wahl J. (red.): *Proceedings of the 7th Icaz Conference (Konstanz, 26/09/1994-01/10/1994)*).
- PIETERS M., BAETEMAN C., DEMIDDELE H. & ERVYNCK A. 1998: The Polder area of Raversijde (Ostend, Belgium): a complex parent material affected by intense human interventions. Archaeology as a tool in geopedology, *Summaries, 16th World Congress of Soil Science, Montpellier, France 20-26 august 1998*, Vol. I, Symposia 1-24, 343 (Supplément à la Revue Etude et Gestion des Sols, Vol. 5, 1998, n° 2).
- PIETERS M., BAETEMAN C., DEMIDDELE H. & ERVYNCK A. 1998: The Polder area of Raversijde (Ostend, Belgium): a complex parent material affected by intense human interventions. Archaeology as a tool in geopedology, *16th World Congress of Soil Science, Montpellier, France 20-26 august 1998, Proceedings*. WCSS/bdd/symp.16/1593-t, 10 p. 5 illustrations.
- PIETERS M. 1998, Kolfsloffen-15de eeuw, in: Bessemans L., Honoré I., Smeyers M., Vandekerckhove V. & Van Uytven R.: *Leven te Leuven in de Late Middeleeuwen*, Leuven, 343.
- PIETERS M. & VAN BELLINGEN S. 1998: Knickers-15de eeuw, Twee korte speelkoten-15de eeuw, Snorreboten-15de eeuw, Speelschijfje-15de eeuw, Speelschijfje-15de eeuw, Speelschijfje-15de eeuw, Vijf dobbelsteentjes-15de eeuw, in: Bessemans L., Honoré I., Smeyers M., Vandekerckhove V. & Van Uytven R.: *Leven te Leuven in de Late Middeleeuwen*, Leuven, 348, 349, 353, 355, 356.
- ERVYNCK A., BAETEMAN C., DEMIDDELE H., HOLLEVOET Y., PIETERS M., SCHELVIS J., TYS D., VAN STRYDONCK M. & VERHAEGHE F. 1999: Human occupation because of a regression, or the cause of a transgression? A critical review of the interaction between geological events and human occupation in the Belgian coastal plain during the first millennium AD, *Probleme der Küstenforschung im südlichen Nordseegebiet*, 26, 97-121.
- HOUBRECHTS D. & PIETERS M. 1999: Tonnen uit Raversijde (stad Oostende, prov. West-Vlaanderen): een goed gedateerd verhaal over water- en andere putten, *Archeologie in Vlaanderen*, V-1995/1996, 225-261, Asse-Zellik.
- PIETERS M., BOUCHET F., COOREMANS B., DESENDER K., ERVYNCK A. & VAN NEER W. 1999: Granaatappels, een zeeëngel en rugstreeppadden. Een greep uit de inhoud van een bakstenen beerput uit het 15de-eeuwse Raversijde (stad Oostende, prov. West-Vlaanderen), *Archeologie in Vlaanderen*, V-1995/1996, 193-224, Asse-Zellik.

- ERVYNCK A., BAETEMAN C., DEMIDDELE H., HOLLEVOET Y., PIETERS M., SCHELVIS J., TYS D., VAN STRYDONCK M. & VERHAEGHE F. 2000: Menselijke aanwezigheid in de Belgische kustvlakte gedurende het 1ste millennium (W.-VI.), *Archaeologia Mediaevalis*, 23, 7.
- ERVYNCK A., BAETEMAN C., DEMIDDELE H., HOLLEVOET Y., PIETERS M., SCHELVIS J., TYS D., VAN STRYDONCK M. & VERHAEGHE F. 2000: Kritische beschouwingen rond de interactie tussen mens en milieu in de Belgische kustvlakte tijdens en na de Romeinse overheersing; in: Lodewijckx M. (red.): *Romeinendag 6de editie, Leuven, 19 april 2000*, 3-4.
- HOUBRECHTS D. & PIETERS M. 2000: Tonnen uit Raversijde (Oostende). Een goed gedateerd verhaal over water- en andere putten (W.-VI.), *Archaeologia Mediaevalis*, 23, 10.
- KIGHTLY C., PIETERS M., TYS D. & ERVYNCK A. 2000: *Walraversijde 1465. De bloeiperiode van een vissersdorp aan de zuidelijke Noordzeekust*, Brugge, 88 p., Brochure in 4 talen behorende bij Walraversijde.
- PIETERS M. 2000: Walravenside en de zeevisserij in de vijftiende eeuw, *Vlaanderen*, XLIX, n° 281, mei-juni, 156-158.
- PIETERS M. 2000: The Impact of Peat Extractions on Soil Parent Material in the Area of the Medieval Village of Walravenside (Ostend, West-Flanders, Belgium), *Pedologie-Themata*, 8, 71-75.
- KIGHTLY C. 2001: Re-Creating Walraversijde: The Reconstruction of a Fifteenth-century Flemish Fishing Village, *Medieval Life* 16, 20-25 en de coverpagina van het tijdschrift.
- PIETERS M. 2001: Archéologie et publique: 'Walraversijde 1465' (W.-VI.), *Archaeologia Mediaevalis*, 24, 56-57.
- PIETERS M. 2001: Raversijde 1994-1996 en de Werkgroep Archeologie Philips van Horne, in: *Graven ! 25 jaar Werkgroep Archeologie Philips van Horne*, Werkgroep Archeologie Philips van Horne, 82-85.
- CALUWÉ D. & PIETERS M. 2002: Drinkbekers, spiegels en vensterglas uit Walravenside (W.-VI.), *Archaeologia Mediaevalis*, 25, 4.
- PIETERS M. 2002: L'Espace des pêcheurs au bas moyen âge dans la partie méridionale de la Mer du Nord – Le cas de Walraversijde, in: Helmig G., Scholkmann B. & Untermann M. (red.): *Centre-Region-Periphery. Medieval Europe Basel 2002*, vol. 1, Hertingen, 209-213.
- SCHIETECATTE L. & PIETERS M. 2002: Het laatmiddeleeuwse vissersmilieu Walravenside verder onderzocht (W.-VI), *Archaeologia Mediaevalis*, 25, 34-36.
- ZEEBROEK I., TYS D., PIETERS M. & BAETEMAN C. 2002: *Van Schorre tot Slagveld. Een verkenning van het landschap van Testerep, Leffinge en Oostende van de Vroege Middeleeuwen tot het beleg van Oostende (1601-1604)*, Brugge, 72 p. met kaart en in 4 talen.

Lezingen, posterpresentaties of rondleidingen op wetenschappelijke bijeenkomsten

- M. Pieters, Raversijde, 11.09.1992, Rondleiding met toelichting op de site Raversijde van een delegatie archeologen uit Westfalen in het kader van een uitwisselingsproject.
- M. Pieters, Gent, 13.03.1993, *Archaeologia Mediaevalis*, Lezing: Raversijde een verlaten dorp uit de middeleeuwen.
- W. Van Neer & A. Ervynck, Leuven, 6-10.09.1993, Lezing: The history of the Belgian Fishery. 7th Meeting of the ICAZ Fish Remains Working Group. Een deel van de lezing behandelde resultaten afkomstig van het onderzoek te Raversijde.
- M. Pieters, Raversijde, 18-25 september 1993, Rondleiding op 20.09.1993 te Raversijde met toelichting over de site Raversijde aan de deelnemers van het 'International Kwartairgeologisch Congres over Shorelines' georganiseerd door C. Baeteman en W. De Gans.
- M. Pieters, Brussel, 11.03.1994, *Archaeologia Mediaevalis*, Lezing: Laatmiddeleeuwse landelijke bewoning te Raversijde.
- M. Pieters, Raversijde, 19.09.1994, Rondleiding met toelichting op de site Raversijde van een groep vorsers van de 'Environmental Unit van de Universiteit van York (Engeland)' gespecialiseerd in het onderzoek van dierlijke en plantaardige resten.
- M. Pieters, Ename, 17.06.1994, Lezing over het onderzoek te Raversijde voorgesteld aan een delegatie van de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) uit Nederland.
- W. Van Neer & M. Pieters, Konstanz, 26.09.1994-02.10.1994, Lezing over de platvissenkuil uit Raversijde.
- W. Van Neer & A. Ervynck, Oostende, posterpresentatie: Visexploitatie in het verleden ter gelegenheid van het Symposium naar aanleiding van 10 jaar Belgica, 17-19 oktober 1994. Een deel van deze poster handelde over resultaten afkomstig van het onderzoek te Raversijde.
- M. Pieters, 15.02.1995, Antwerpen-AVRA, Het verlaten vissersdorp Raversijde.
- M. Pieters, 07.03.1995, Gent-Cursus 'Archaeo- en Geopedology' van Professor Dr. Roger Langohr, voorstelling van de bodemkundige en geologische aspecten van het archeologisch onderzoek te Raversijde.
- M. Pieters, 08.03.1995, Brussel-VUB, Voordracht over Raversijde op de 'Workshop mediëvistiek'.
- M. Pieters, 17.03.1995, Namur-*Archaeologia Mediaevalis*, lezing over het onderzoek te Raversijde.
- M. Pieters, 11.10.1995, Raversijde, rondleiding op de site van de deelnemers aan de bodemkundige excursie van de AFES (Association Française pour l'Etude du Sol) in Vlaanderen.
- M. Pieters, Velzeke, 8.10.1995, 38ste Landdag van het verbond voor Heemkunde, Lezing over nieuwe technieken en methodes in het archeologisch onderzoek van vandaag met voorbeelden uit Raversijde.
- M. Pieters, Gent-Instituut voor Conservatie en Restauratie Sint-Lucas, 08.03.1995, 15.03.1995 en 21.06.1995, Cursus veldarcheologie van 9 uur volledig toegepast op het onderzoek te Raversijde.
- M. Pieters, Gent-*Archaeologia Mediaevalis*, 16.03.1996, Lezing over Raversijde.
- M. Pieters, Raversijde, 07.04.1997, rondleiding op de site van een 40-tal studenten van het International Training Centre voor Bodemkunde van de Universiteit van Gent.
- M. Pieters, Raversijde, 23.04.1997, Rondleiding van een 20-tal studenten Scheikunde van de UIA onder leiding van Prof. Dr. Koen Janssens.

- M. Pieters, Brugge, 01.10.1997-04.10.1997, Medieval Europe Brugge 1997: lezing en posterpresentatie.
- M. Pieters, Raversijde, 27.05.1998, Rondleiding van een 45-tal deelnemers aan de jaarlijkse excursie van de Belgische Bodemkundige Vereniging.
- M. Pieters & D. Tys; Leeds (Engeland), 12.07.1998-16.07.1998, International Medieval Congress, posterpresentatie over het onderzoek van Walraversijde.
- M. Pieters, Montpellier (Frankrijk), 20.08.1998-23.08.1998, posterpresentatie: 'The polder area of Raversijde (Ostend, Belgium): a complex parent material affected by intense human interventions. Archaeology as a tool in geopedology' op het 16de Wereldcongres voor Bodemkunde.
- M. Pieters, Raversijde, 20.09.1999, Rondleiding op de site en in de tentoonstelling van een 25-tal studenten archeologie van de Universiteit van Kiel o.l.v. Dr. Dirk Meier.
- M. Pieters, Gent, 10.11.1999, Thematic Day: Soils and Palaeoenvironment Reconstruction. Applications in Geo- and Archaeopedology, Belgische Bodemkundige Vereniging, Lezing: The Impact of Peat Extractions on Soil Parent Material in the Area of the Medieval Village of Walravenside (Ostend, West-Flanders, Belgium).
- D. Houbrechts & M. Pieters, Brussel-Archaeologia Mediaevalis, 18.03.2000, lezing over de tonputten van Raversijde.
- M. Pieters, Norwich (Engeland)-Finds Research Group, 17.04.2000: Lezing over Fish and Fishing equipment uit Walravenside.
- M. Pieters, Leeds (Engeland), International Medieval Congress, 10.07.2000, Lezing: The Medieval Fishing Settlement at Raversijde, Flanders.
- M. Pieters, Namur-Archaeologia Mediaevalis, 16.03.2001, voorstelling van 'Walraversijde' aan de deelnemers van het congres.
- F. Verhaeghe & M. Pieters, Leeds (Engeland), International Medieval Congress, 09.07.2001, Lezing: Medieval Toys and Games: Archaeological Evidence and Problems. De case-study voor deze lezing was 'Walraversijde'.
- Danielle Caluwé, Marnix Pieters & Johan Van Laecke, New-York, 13-21.10.2001, Posterpresentatie, Walraversijde 1465 (Belgian North Sea Coast). A preliminary report on the archaeological glass finds from a rural medieval fishing community.
- Danielle Caluwé, Marnix Pieters & Johan Van Laecke, Almere (Nederland), 8-9.11.2002, posterpresentatie met de voorlopige onderzoeksresultaten omtrent het middeleeuwse glas.
- Danielle Caluwé & Hilde Wouters, London-Association for the History of Glass, 21.11.2001, posterpresentatie met de voorlopige onderzoeksresultaten in verband met het middeleeuws vlakglas uit Raversijde.
- Danielle Caluwé, Oberems (Duitsland), 9-12.05.2002, Posterpresentatie o.a. over het glas uit Raversijde.
- M. Pieters, Middelburg (Nederland), 25.05.2002, Lezing over Raversijde op de jaarlijkse dag voor de amateurarcheologen van de provincie Zeeland.
- Liesbet Schietecatte, juli 2002, Zuid-Afrika, Posterpresentatie: Raversijde 1465 AD. An abandoned medieval fisherman's village.
- Hilde Wouters & Danielle Caluwé, Antwerpen-Corpus Vitrearum 22-27.8.2002, posterpresentatie omtrent het glas van Walraversijde.
- M. Pieters, Basel (Zwitserland), 14.09.2002, Medieval Europe Basel 2002, Lezing: l'Espace des pêcheurs dans la partie méridionale de la Mer du Nord au bas moyen âge. Le cas de Walraversijde.
- Danielle Caluwé-Hilde Wouters, Basel (Zwitserland), 10-15.09.2002, posterpresentatie o.a. over middeleeuws glas uit Raversijde.
- Pieters M. & Verhaeghe F., Zwolle (Nederland), 18.10.2002, Middeleeuwse spelen en speelgoed uit Walraversijde: archeologische gegevens en problemen.

Een greep uit de berichten in de geschreven pers

- 6, 7 en 8 juli 1992, Het Nieuwsblad, BWO, Graven naar vissersdorp Raversijde. Campagneleider Pieters: unieke kans om typisch kustdorp te rekonstrueren.
- 10 juli 1992, Het Belang van Limburg, Eddy Surmont, Verlaten middeleeuws vissersdorp geeft onvermoede schatten prijs.
- 10 juli 1992, De Zeewacht, WVO, Archeologische opgravingen. Raversijde, waer bestu bleven?
- 11-12 juli 1992, Het Laatste Nieuws. De Kustkrant, Eddy Surmont, Archeologische schattenjacht. Middeleeuws vissersdorp Walraversijde geeft na opgravingen geheimen uit vervlogen tijden prijs.
- 14 juli 1992, Het Volk/De Nieuwe Gazet, D.O., Plattegronden voorgesteld op Open Monumentendag. Opgravingen in Raversijde geven info over visserssite.
- 15 juli 1992, Le Soir, Michel Bailly, Un immense chantier, en bordure du prince Charles, fait la joie de quelques archéologues. Nos (lointains) ancêtres ont laissé des traces à Raversijde.
- 16 juli 1992, Het Volk/De Nieuwe Gazet, D.O, Archeologische opgraving. Oostende
- 13 oktober 1992, Laatste Nieuws, Eddy Surmont, Vissersdorp onder duinzand. Archeologen denken uitzonderlijk goed bewaard Walraversijde onder duinen te vinden.
- Februari-Maart 1993, Scarabee, Marnix Pieters, Raversijde: een verdwenen middeleeuws vissersdorp langs de Vlaamse kust, *Scarabee*, I-3, 16-19.
- Februari-April 1993, VTB-VAB Wegwijzer, Marnix Pieters, Een verdwenen middeleeuws vissersdorp langs de Vlaamse kust, VTB-VAB Wegwijzer, 6, n° 21, 11-12.
- 2 april 1993, WVO, Nog meer geheimen in Raversijdse bodem ?
- 11 juni 1993, De Zeewacht, WVO, Bij de opgravingen in Raversijde: Wie was Willem Denis ?
- 10 augustus 1993, Het Laatste Nieuws, HVO, Met de tram en te voet langs de Testerep-route.
- 29 december 1993, Het Nieuwsblad, BWO, Westkant domein Prins Karel in Raversijde middeleeuws.
- 20 januari 1994, Het Laatste Nieuws-De Kustkrant, George Keters, Walraversijde nu te kijk. Middeleeuws vissersdorp en Domein Prins Karel blijken toeristische trekpleisters.
- 7 juli 1994, Le Soir, Eddy Surmont, Un petit village prospère de pêcheurs des XIVE et XVE siècles sort de terre. Walraversijde livre ses secrets un à un.
- 7 juli 1994, Het Laatste Nieuws-Thuiskrant, Eddy Surmont, Middeleeuws vissersdorpje Walraversijde geeft geheimen prijs.
- 28 juli 1994, Het Laatste Nieuws-Thuiskrant, MHO/Foto Rol-Action, Nog meer archeologische vondsten.
- 1994, De Zeewacht, WVO-Foto Lysiane, Na drie jaar graven. Eindelijk inzicht ruimtelijke orde Walraversijde.
- 1995, JKE Nieuwsbrief, Marnix Pieters & San Van De Voorde, Verlaten vissersdorp Walraversijde gedeeltelijk bewaard onder Gravejansdijk, JKE Nieuwsbrief, 8-1, 16-18.
- 1995, Het Laatste Nieuws, George Keters-Foto Maenhoudt, Wandelcircuit Domein Raversijde belicht de Tweede Wereldoorlog. Foto illustreert de tentoonstelling over Walraversijde.
- 1995, Het Laatste Nieuws, Georges Keters-Foto Maenhoudt, Jonge archeologen gaan op zoek naar sporen van oude vissersdorp.
- 20 april 1995, Gazet van Antwerpen, G.K., Atlantikwall en Walraversijde te kijk op Domein Prins Karel.

- 23 april 1995, Het Nieuwsblad, BWO, Archeologen graven nieuwe vissoorten op in Walraversijde.
- 21 april 1995, Het Laatste Nieuws, Georges Keters, Opgravingen Walraversijde geven leefwijzen 15de-eeuwse vissers prijs.
- 10 mei 1995, De Morgen, AB, Leven rond het eigen stort. Een tonwaterput ontdekt in Walraversijde.
- 26 mei 1995, De Zeewacht, Mark Loy, Raversijde met nieuwe troeven.
- 22 augustus 1995, Het Laatste Nieuws, Yvan Naesen, Op zoek naar verlaten dorp. Een verdwenen vissersdorp teruggevonden in het zand.
- Maart-april 1996, Archaeology, Marnix Pieters, Walraversijde (excavations May-October 1996). De publicatie van deze mededeling in dit internationaal tijdschrift had als resultaat dat twee archeologen uit Zweden, een student archeologie uit Frankrijk (Bordeaux) en een Poolse archeologe zijn komen meewerken aan de opgravingscampagnes van 1996.
- 28 maart 1996, Het Laatste Nieuws, A. Vollmacher, Walraversijde was zeker geen arm vissersdorp.
- 28 maart 1996, Het Nieuwsblad, FDV, Walraversijdenaars geen stereotype armelui.
- 28 maart 1996, Het Laatste Nieuws, MHO, Skeletten van Spaanse paarden ontdekt bij opgravingen.
- 28 maart 1996, Gazet van Antwerpen, G.K., Walraversijde geeft geheimen prijs.
- 1 april 1996, De Standaard, Chris Weymeis, Middeleeuwer niet arm. Raversijde.
- 2 april 1996, Het Nieuwsblad, Martin Tytgat, Middeleeuwse vissers waren niet zo arm.
- 22 juni 1996, Het Nieuwsblad, GVO, Spaanse paarden in Walraversijde.
- 24 juni 1996, De Standaard, GVO, Archeologen vinden paardenskeletten.
- 26 juli 1996, Het Volk, K.C., Archeologen leggen Graaf Jansdijk bloot.
- 30 juli 1996, Het Nieuwsblad en de Gentenaar, Christel Lemmens, Het domein Raversijde (decor voor een tentoonstelling over de archeologische waarde van de site).
- 1996, Het Laatste Nieuws; A. Vollmacher, Kust geeft middeleeuwse geheimen prijs. Jongeren steken handje toe bij archeologisch onderzoek.
- 1996, Vriendenkring van het Noordzee-aquarium Oostende, WALRAVERSIJDE. Een verdwenen middeleeuws vissersdorp nabij Oostende, 25, 13-14.
- 8-9 september 1997, Het Laatste Nieuws, Dirk Marteel, Het dorp Walraversijde.
- 3 oktober 1997, De Zeewacht. De Krant van West-Vlaanderen, Wim van Oostveld, Walraversijde zal herleven.
- 3 oktober 1997, De Zeewacht. De Krant van West-Vlaanderen, WVO/ foto Lysiane, Het woord aan Marnix Pieters.
- 19 december 1997, De Zeewacht. De Krant van West-Vlaanderen, Wim van Oostveld, Marnix Pieters haalt Walraversijde boven bij Obekin. Nog jaren graafwerk voor de boeg.
- 27 mei 1998, Het Laatste Nieuws, A.V., Geheimen van Walraversijde komen aan de oppervlakte.
- 27 mei 1998, Het Volk, W.D., Nieuw cafetaria zet Walraversijdse zomer in.
- 3 juli 1998, De Zeewacht. De Krant van West-Vlaanderen, Tine Heddebauw, Tentoonstelling hangt beeld op van Walraversijde anno 1465. Middeleeuwse beerput geeft geheimen prijs.
- Juli 1998, Het Laatste nieuws, VBFB-foto PM, Domein Walraversijde krijgt bezoekerscentrum. Marnix Pieters kan z'n collectie kwijt in het bezoekerscentrum.
- 15 februari 2000, Het Volk, K.C., Zilverchat in Oostendse bodem.
- Maart 2000, Blikopener, Geert Spillebeen, Het verdronken dorp Walraversijde, Blikopener, jg 1 nr. 6, maart 2000, 8-9.
- 30 juni 2000, De Zeewacht, Marc Loy, Op visite bij de vissende voorzaten. Provinciaal domein schrijft geschiedenis met uitbouw van Walraversijde.

- 5 juli 2000, Het Volk, Ruben Delville, Middeleeuws vissersdorp herrijst. Site Walraversijde resultaat van acht jaar archeologisch onderzoek.
- 15-16 juli 2000, Gazet van Antwerpen, Annick Deckers, Vissersdorp herrijst na vijfhonderd jaar stilte.
- 19-20 augustus 2000, Het Volk, I.D., Nieuwe sporen van Walraversijde.
- Juni-Juli 2001, Lou Lichtenberg, Walraversijde herleeft na 500 jaar, Archeologie-magazine, 26-31.
- 19 december 2001, Het Laatste Nieuws, GLO, Unieke archeologische vondsten in Raversijde.
- 19 december 2001, Het Volk, Yvan Naesen, Schoenen uit 15de eeuw in Raversijde, archeologisch onderzoek toont unieke site op boogscheut van zee.
- 20 december 2001, Het Volk en het Nieuwsblad, YNG, Walraversijde verraadt 15de-eeuwse schoenmaat.
- 21 december 2001, Mark Loy, De Zeewacht, Verdwenen vissersdorp belangrijker dan verwacht. Walraversijde verbaast archeologisch Europa.
- 02 augustus 2002, De Zeewacht, WVO, Middeleeuwse feesten op Raversijde begonnen met opgravingen van Oostendenaars. In de ban van de Middeleeuwen.
- 21 juni 2002, Vakantiekraant. Gratis bijlage van de Krant van West-Vlaanderen, EVO, Middeleeuws leven.
- 29-30 juni 2002, Het Laatste Nieuws, Edwin Fontaine, Archeologische fietsroute verkent middeleeuwse restanten.
- 12 juli 2002, Zeewacht, Marc Loy, Middeleeuwen herleven.
- 12 juli 2002, De Krant van West-Vlaanderen, Marc Loy, Walraversijde levendiger dan ooit, archeologisch onderzoek boeiend gepresenteerd.
- 15 juli 2002, Het Nieuwsblad, YNG, Middeleeuwen herrijzen in Walraversijde.
- 24 juli 2002, Knack, Middeleeuwen, Raversijde overbrugt vijf eeuwen geschiedenis.
- 29 juli 2002, Het Volk en het Nieuwsblad, YNG, Middeleeuwen herleven in Raversijde.
- 29 juli 2002, Het Laatste Nieuws, Middeleeuwen herrijzen in vissersdorp Walraversijde.
- 2 augustus 2002, De Zeewacht, WVO, In de ban van de Middeleeuwen; middeleeuwse feesten op Raversijde begonnen met opgravingen van Oostendenaars.
- 24-25 augustus 2002, Yvan Naesen, Romeinse resten gevonden op het strand; 1800 jaar geleden werd zout gewonnen in getijdengeulen rond Raversijde.
- 07-08 september 2002, Het Volk en het Nieuwsblad, Middeleeuwse animatie in Raversijde.
- Augustus-september 2002, L'Echo de la Bourse, Ives HUP, Walraversijde: naissance, essor et déclin d'une communauté de pêcheurs.

Aanwezigheid in de audio-visuele pers

- September 1992, VTM-nieuws: een kort overzicht van de aan de gang zijnde opgravingen.
- Voorjaar 1994, naar aanleiding van de opening van de tentoonstelling over het archeologisch onderzoek te Raversijde werd het opgravingswerk getoond in het nieuws van Focus (reportage: Brigitte Balfort).
- Juli 1994, de vier tonnen diepe waterput werd getoond in het nieuws van de toenmalige BRTN (reportage Siel Van Der Donckt), in het VTM-nieuws (reportage Stefaan Six) en in het nieuws op Focus en op WTV.
- Zomer 1994, reportage in het Focus-nieuws over de opgravingen te Raversijde. De opgravingen werden ook getoond in het programma Zomerzon van dezelfde zender.
- 1 juni 1995, interview door Mieke van Dessel voor het radioprogramma de Zuidkant op de toenmalige BRT1.
- 17 juli 1995, interview door Joris 'tKint (radio BRT2-West-Vlaanderen).
- 18 juli 1995, interview door Geert Spillebeen (radio BRT1: voor de dag).
- 19 juli 1995, interview voor Focus.
- 25 augustus 1995, interview door Wim de Vilder en Lucas van der Taelen voor Vlaanderen Vakantieland.
- Juli 1996, Focus-nieuws, reportage door Aline Declercq over de opgravingen en de jongeren die eraan meewerkten.
- 17 september 1996, Opnames gemaakt door Eric Blankaert voor BRTN in verband met een programma over de 'baksteen'. Is uitgezonden op 29.05.1997 in het programma 'tekens'.
- Mei 1997, op *Brussels calling*, de Engelse redactie van Radio Vlaanderen Internationaal, werd o.a. kort het middeleeuwse Walraversijde besproken.
- 25 mei 1998, Focus-nieuws, reportage over de opgravingen en het archeologisch onderzoek te Raversijde naar aanleiding van de opening van de tentoonstelling.
- 25 juni 2000, Focus-journaal, Bezoekerscentrum en archeologische site Walraversijde officieel geopend.
- 19 december 2001, Focus-journaal, Instituut voor het Archeologisch Patrimonium stelt resultaten van het archeologisch onderzoek in het provinciaal domein Raversijde voor (interview met Marnix Pieters).
- 26 juli 2002, Focus-journaal, middeleeuws weekend in Domein Raversijde.
- 28 augustus 2002, Opnames in het museum 'Walraversijde' en te Slijpe door Ketnet voor het programma 100 % Bakvis. Uitzending 14, 15 en 18 september 2002.

Persconferenties

- 18 januari 1994, Raversijde-Memoriaal Prins Karel, Provincie West-Vlaanderen: voorstelling door Marnix Pieters van de resultaten van de opgravingscampagne 1993.
- 7 juli 1994, Domein Raversijde-Duinenstraat, Officiële voorstelling van de tentoonstelling 'Walraversijde' met toespraak door prof. Guy De Boe en rondleiding door Marnix Pieters.
- 19 april 1995, Restaurant Icarus-Nieuwpoortsesteenweg: voorstelling door Marnix Pieters van de resultaten van de opgravingscampagne 1994.
- 26 maart 1996, Domein Raversijde-Duinenstraat, Toelichting omtrent de Archeologische Campagne Walraversijde 1995 door Marnix Pieters.
- 25 mei 1998, Domein Raversijde-Duinenstraat, Toelichting omtrent de tentoonstelling 'Walraversijde anno 1465' door Marnix Pieters.
- 14 februari 2000, Raversijde-cafetaria, Provincie West-Vlaanderen, o.a. met de voorstelling van de resultaten van de opgravingscampagne van 1999 en met bijzondere aandacht voor het pas ontdekte muntdepot door Marnix Pieters.
- 24 juni 2000, Raversijde-Bezoekerscentrum, Provincie West-Vlaanderen, Officiële opening van het Bezoekerscentrum en de Archeologische Site 'Walraversijde' met begeleidende persconferentie.
- 18 december 2001, Raversijde-Bezoekerscentrum, Provincie West-Vlaanderen: voorstelling van de resultaten van de opgravingscampagne 2001 door Marnix Pieters en Liesbet Schietecatte en van de resultaten van diverse onderzoeken waaronder deze van het leer, het glas en het muntdepot door respectievelijk Liesbet Schietecatte, Danielle Caluwé en Titus Goddeeris.
- 29 juni 2002, Raversijde-Bezoekerscentrum, Officiële voorstelling van het middeleeuws weekend op 27 en 28 juli 2002 door Aleks Deseyne, toelichting bij de tijdelijke tentoonstelling 'Romeinse vondsten van Raversijde strand door Etienne Cools en toelichting bij de streekgids 'Van Schorre tot Slagveld' door Marnix Pieters.

Aanwezigheid van stand van het museum 'Walraversijde' op archeologische manifestaties

- Namur, Archaeologia Mediaevalis, 16-17 maart 2001, de jaarlijkse bijeenkomst van Belgische archeologen begaan met de middeleeuwen, een 150-tal aanwezigen.
- Almere (Nederland), 31ste Reuvensdagen 8-9 november 2001, jaarlijkse bijeenkomst van Nederlandse archeologen, enkele honderden aanwezigen gespreid over twee dagen.
- Middelburg (Nederland), jaarlijkse dag voor de amateurarcheologen van de provincie Zeeland, 25.05.2002, een 50-tal aanwezigen.
- Basel (Zwitserland), 10-14 september 2002, Medieval Europe Basel 2002, een internationaal forum voor middeleeuwse archeologie met een 500-tal aanwezigen uit alle landen van Europa.
- Zwolle (Nederland), 17-18 oktober 2002, Belgisch-Nederlandse contactdagen voor middeleeuwse archeologie.

Tentoonstellingen geheel of gedeeltelijk gebouwd met informatie afkomstig uit het onderzoek te Raversijde

- December-februari 1992-1993, Archeologisch museum **Velzeke**, recent actueel onderzoek in Vlaanderen, vier panelen en een halve vitrine-kast handelde over het archeologisch onderzoek te Raversijde.
- April-November 1993, **Raversijde**-Vlaamse zaal Memoriaal Prins Karel, drie panelen waaronder één met vitrine handelden over het archeologisch onderzoek te Raversijde.
- Juli-september 1994, **Oostduinkerke**-nationaal visserijmuseum, archeologie en vis, drie panelen handelden over het onderzoek te Raversijde.
- Februari-April 1994, Boudewijngebouw-**Brussel**, tentoonstelling Kuil 3/Sleuf VI, acht panelen, de gerestaureerde tonput en één vitrinekast handelden over het onderzoek te Raversijde.
- Juli 1994-november 1997, **Raversijde**-Villa Goffinet, tentoonstelling over het archeologisch onderzoek te Raversijde gedurende de jaren 1992 en 1993 aan de hand van een twintigtal panelen, drie vitrinekasten en enkele reconstructies.
- September 1994-januari 1995, Museum van **Ath**, L'archeologie et le poisson, vijf panelen en één vitrine handelden over het onderzoek te Raversijde.
- 22 september-13 oktober 1995, Ondergronds-Bovengronds, Boudewijngebouw-**Brussel**, tentoonstelling over delfstoffen in Vlaanderen met deel over Raversijde (veenontginning). Sinds oktober 1996 was deze tentoonstelling reizend. Deze kwam achtereenvolgens te **Brugge**-Provinciaal Hof (vanaf 10.10.1996), te **Grimminge**-Milieu-educatief centrum (vanaf 07.11.1996), te **Antwerpen**-Provinciaal Instituut voor Veiligheid en Hygiëne (vanaf 23.12.1996) en te **Turnhout**-Warande (vanaf 05.02.1997).
- 19 september-6 december 1998, **Leuven**, Leven te Leuven in de Late Middeleeuwen, voor deze tentoonstelling werden 14 voorwerpen van Walravenside uitgeleend die allemaal verband hielden met spel en sport. Deze werden vervolgens ook behandeld in de bijbehorende publicatie.
- Mei 1998-Juni 2000, **Raversijde**-Villa Goffinet, geactualiseerde tentoonstelling over het archeologisch onderzoek te Raversijde in de periode 1992-1997. De tentoonstelling besloeg ongeveer hetzelfde volume als de vorige tengevolge van het feit dat dezelfde ruimte werd gebruikt die evenals bij de vorige tentoonstelling maximaal benut werd.
- 08 april 2000-24 februari 2001, Spel, Speelgoed en Vrije Tijd ten tijde van Keizer Karel-**Mechelen**, voor deze tentoonstelling werden een 70-tal objecten afkomstig uit Walravenside uitgeleend.
- Juni 2000-september 2002: **Raversijde**-Walravensijde met een reconstructie van vier gebouwen, een reconstructie van een opgravings sleuf en een site-museum is toegankelijk voor het groot publiek.

Levende geschiedenis

In de loop van 2001 is de 're-enacting' in verband met Walravensijde als supplementaire activiteit opgestart. In 2001 bleef het beperkt tot enkele zondagen. Vanaf 2002 gebeurt dit maandelijks. De uitschieter hierbij was het middeleeuws weekend van 27 en 28 juli. Gedurende dit weekend demonstreerden een groot aantal vooral Engelse specialisten tot grote voldoening van de aanwezigen heel wat middeleeuwse activiteiten waaronder het bakken van potten, het maken van netten, het maken van bogen en pijlen, het smeden van ijzer, het spinnen van draad, het kleuren van manuscripten, het aanmaken van verfstoffen, ...

Voordrachten over het onderzoek te Raversijde

- M. Pieters, 05.03.1993, Raversijde-Memoriaal Prins Karel, Heemkring Graningate, De eerste resultaten van de opgravingscampagne 1992 te Raversijde.
- M. Pieters, 23.04.1994, Weert (Nederland)-Philips van Horne Scholengemeenschap, Het archeologisch onderzoek te Raversijde.
- M. Pieters, 07.06.1994, Mariakerke-Dagcentrum ter Dijke, Het archeologisch onderzoek te Raversijde.
- M. Pieters, 12.11.1994, Oostende-Heemkring de Plate, Het archeologisch onderzoek te Raversijde.
- M. Pieters, 01.12.1994, Aalst-Kring van de Prince, Het archeologisch onderzoek te Raversijde.
- M. Pieters, 22.04.1995, Weert (Nederland), lezing over het onderzoek te Raversijde.
- M. Pieters, 24.07.1995, Bevere (Oudenaarde), lezing over Raversijde voor JKE actief te Ename.
- M. Pieters, 26.07.1995, Oostende, lezing over Raversijde voor JKE actief te Raversijde.
- M. Pieters, Oostende-Gidsenkring, 19.01.1996, lezing over Raversijde, een 50-tal aanwezigen.
- M. Pieters, Tielt-Rotary Club, 15.02.1996, Lezing over Raversijde en Oostende-Mijnplein.
- M. Pieters, Koekelare-Spaenhiers, 01.03.1996, Lezing over Raversijde, een 60-tal aanwezigen.
- M. Pieters, 21.09.1996, Cursus veldarcheologie voor de gidsenkring Oostende, vooral met voorbeelden uit Raversijde.
- M. Pieters, 02.12.1996, Torhout, Les over Raversijde aan de studenten van het Regentaat, 40-tal studenten.
- M. Pieters, 12.04.1997, Oostende, Lezing voor de vereniging voor mindervaliden.
- M. Pieters, 08.11.1997, Les over archeologie in het kader van de gidsencursus van de stad Mechelen, vooral aan de hand van voorbeelden over Raversijde.
- M. Pieters, 09.12.1997, Mariakerke, Lezing over Raversijde bij de heemkring Obekin, 40-tal aanwezigen.
- M. Pieters, 20.02.1999, Roeselare, Cursus archeologie voor de opleiding van de reisleiders van de Belgische vereniging voor reisleiders. Deze cursus is vooral gestoffeerd met voorbeelden uit het onderzoek te Raversijde.
- M. Pieters, 16.08.1999, Oostende, Lezing over Raversijde voor de medewerkers van JKE.
- M. Pieters, 08.01.2000, Roeselare, Cursus archeologie in het kader van de opleiding van reisleiders door de Belgische vereniging voor reisleiders.

Rondleidingen van groepen en prominenten tijdens de opgravingswerken op de site en in de tijdelijke tentoonstellingen

- 13 september 1992, OM-dag, 500 bezoekers.
- 9 en 25 april 1993, VTB-Aalst, telkens 50 personen.
- 15 juli 1993, delegatie Departement leefmilieu en infrastructuur.
- 12 september 1993, OM-dag, 800 bezoekers.
- 11 juni 1994, Motorclub van Oostende en mensen Dagcentrum ter Dijke (vzw Duinhelm).
- 11 september 1994, OM-dag, 650 bezoekers.
- 24 september 1994, Jeugd en Cultuur Antwerpen, Davidsfonds Middelkerke.
- 29 november 1994, delegatie administratief personeel van de provincies West- en Oost-Vlaanderen.

- 13 juli 1995, Vandaag en morgen-volwasseneneducatie Oostende, 30-tal personen.
- 10 september 1995, OMD-dag, 700 bezoekers.
- 20 oktober.1995, Bezoek aan de site door het Vlaams Commissariaat Generaal voor Toerisme.
- 14 mei 1996, bezoek van de provincieraad van West-Vlaanderen.
- 12 juni 1996, bezoek van Minister-President Luc Van Den Brande aan de site.
- 19 juli 1996, Vandaag en morgen-volwasseneneducatie Oostende, 20-tal personen.
- 9 augustus 1996, Volkshogeschool Brugge, een 20-tal personen.
- September 1996, OMD-dag, 400-tal bezoekers.
- 9 april 1997, Vandaag en morgen-volwasseneneducatie Oostende, 15-tal personen.
- 3 juni 1997, ABVV Oostende, een 20-tal personen.
- 18 juni 1997, Scholengemeenschap De Wamp uit Arendonk, een 40-tal leerlingen.
- 2 juli 1997, Delegatie van Suffolk.
- 14 september 1997, OMD-dag, een 700-tal bezoekers.
- 18 en 25 augustus 1998, tweemaal Amarant in totaal ongeveer 40 personen.
- 22 november 1999, een groep anders-validen van de instelling 'Duinhelm'.

Bezoek aan Museum Walraversijde

Het museum Walraversijde boekt jaarlijks een 25.000-tal bezoekers.

In de periode vóór de opening van 'Walraversijde' was er steeds veel interesse voor de opgravingen op speciale dagen als Monumentendagen e.d. De topper was 'Uit in West' van 16 mei 1999. Op die dag deden niet minder dan 3300 bezoekers van de grote massa aanwezig op het domein ook de opgravingsite aan.

Sinds de opening is er ook steeds veel belangstelling op dagen als 'Open Musea' of 'Open Monumenten'. De topper was de gratis 'Open Deur' van 25.06.2000 met vierduizend bezoekers. Ook op speciale initiatieven als een nocturne of een middeleeuws weekend komen steeds vele geïnteresseerden af.

Varia

'Walraversijde' wordt verder ook uitgespeeld in de publiciteit van het domein: Tv-spots, pers, brochures, folders en mailings. Het komt ook regelmatig aan bod in de jaarboeken van de provincie West-Vlaanderen. Hieronder volgen tenslotte ook nog een aantal apart vermelde initiatieven die vanwege hun specifiek karakter niet bij de andere rubrieken konden worden ondergebracht.

Jaarboeken Provincie West-Vlaanderen

- Jaarboek van de Provincie West-Vlaanderen, uitgave 1993, Een verlaten vissersdorp, p. 83. Een overdruk van het hoofdstuk 4 van het jaarboek van de Provincie West-Vlaanderen werd verspreid ter gelegenheid van de Open Monumentendag. In deze overdruk staat de tekst over Raversijde op p. 29.
- Jaarboek van de Provincie West-Vlaanderen, uitgave 1994, Graven in Walraversijde, p. 177.
- Jaarboek van de Provincie West-Vlaanderen, uitgave 1995, Walraversijde opgegraven, p. 186. Een foto van de vier tonnen diepe waterput staat op p. 76.
- Jaarboek van de Provincie West-Vlaanderen, uitgave 1996, Walraversijde: vissersgemeenschap met internationale contacten, p. 187.
- Jaarboek van de Provincie West-Vlaanderen, uitgave 1997, De archeologische site van het middeleeuwse Walraversijde, p. 184.

- Jaarboek van de Provincie West-Vlaanderen, uitgave 1998, ...middeleeuws vissersdorp Walraversijde, p. 147.
- Jaarboek van de Provincie West-Vlaanderen, uitgave 1999, Het archeologische onderzoek in Raversijde, p. 139.
- Jaarboek van de Provincie West-Vlaanderen, uitgave 2000, Heropbouw middeleeuwse vissershuisen in Walraversijde, p.163.
- Jaarboek van de Provincie West-Vlaanderen, uitgave 2001, Walraversijde: een middeleeuws vissersdorp herleeft. Een bijzondere visserijtoeristische attractie, p. 142-143.

Folder

Raversijde, een verdwenen middeleeuws vissersdorp. Het betreft een folder gedrukt in vier kleuren, ter grootte van een aan twee kanten bedrukte A4 die naderhand in drie werd gevouwd. Uitgegeven en verspreid door het IAP in het voorjaar van 1993.

De archeologische vindplaats 'Walraversijde' was in 1993 reeds opgenomen in 'Toeristische Route Testerep', ontwikkeld door Jaycees-Jonge Kamer Oostende.

In de loop van de herfst van 1993 (o.a. op 6.10.1993) werden te Raversijde opnames gemaakt door J.-P. Dubois in functie van de productie van een 'Archeobox en Snuffeltoer'. Dit initiatief was een samenwerking tussen J.-P. Dubois, enkele Vlaamse provincies en het IAP. Dit project heeft echter nooit het bedoelde effect bereikt.

Postkaarten over het archeologisch onderzoek te Raversijde

In de reeks van postkaarten uitgegeven door het Domein Raversijde zijn er in het voorjaar van 1994, enkele opgenomen over het archeologisch onderzoek van de opgravingscampagne 1993. Naar aanleiding van de opening van het museum op 24 juni 2000 werden er enkele nieuwe gemaakt.

Boekje dat het Instituut voor het Archeologisch Patrimonium voorstelt

Naar aanleiding van de tentoonstelling in het Boudewijncomplex in het voorjaar van 1994 werd door het IAP een boekje uitgegeven van 18 bladzijden. Hiervan is de helft van de bladzijde 9 gewijd aan het onderzoek te Raversijde.

Medewerking aan de door de Vlaamse Gemeenschap georganiseerde 'Wetenschapsweek'

Dit jaar worden in het kader van de Wetenschapsweek twee klasgroepen te Walraversijde opgevangen rond het thema: 'lezen zonder woorden'. Ze combineren een bezoek aan het museum met aanvullende informatie omtrent het archeologisch onderzoek ter plaatse.

Samenwerking met de VZW Duinhelm

De VZW Duinhelm, een instelling voor mentaal minder begaafden met zetel te Mariakerke, werkt sinds de zomer van 1994 en tot op heden actief mee aan het archeologisch onderzoek te Raversijde. Gedurende enkele halve dagen per week worden door de bewoners van de instelling Raversijdsche vondsten gereinigd. Zowel de begeleiders als de mensen zelf die het werk uitvoeren zijn uitermate enthousiast over hun medewerking. Het betekent voor hen een meerwaarde op therapeutisch/ergonomisch vlak.

Samenwerking met VDAB

De medewerkers aan de opgravingen te Raversijde, acht tot negen technisch assistenten uit Oostende, worden integraal betaald via geco-contracten aan het IAP ter beschikking gesteld door de Federale overheid. Het IAP staat verder in voor de bijkomende kosten zoals de werkkledij, de verplaatsingskosten, het opgravingsmateriaal, de nodige verzekeringen, ...

Voorstellen in verband met Walraversijde

- Het organiseren van een **wetenschappelijk congres** te Raversijde in het najaar van 2003 over 'de middeleeuwse en latere visserij in de Noordzee en aangrenzende zeeën' te organiseren door het museum Walraversijde in samenwerking met VLIZ en het IAP en onder voorzitterschap van de Heer Paul Breyne, gouverneur. Dit congres van 2003 kan worden opgevat als een eerste, verkennend congres dat het thema aftast en de aanzet zou kunnen zijn voor een reeks congressen over de visserij. Het zou de moeite waard zijn om bijvoorbeeld om de twee jaar een congres te houden dat zich toespitst op één welbepaald facet van de visserij, zoals er zijn het vistuig, de behuizing, de schepen, de materiële cultuur, de piraterij, Indien deze congressenreeks kan in een ruim samenwerkingsverband met andere visserijmusea of onderzoeksinstituten in de omliggende landen des te beter, zoniet zou dit telkens in Oostende kunnen doorgaan indien het eerste initiatief goed onthaald wordt.

- Het organiseren van **jaarlijks wisselende tentoonstellingen** over één of ander facet van het archeologisch onderzoek te Raversijde. Voor 2003 staat reeds een tentoonstelling over glas op het programma. Deze is ruim opgevat en confronteert het glas van Walraversijde met dat van Heist (een andere vissersgemeenschap), De Duinenabdij, het tempeliershof te Slijpe, Monnikenrede (bij Damme), Middelburg en Veere (beide in Zeeland). Het is de bedoeling dat deze tentoonstelling naderhand gaat reizen en o.a. Middelburg en Brugge aandoet. Elke tentoonstelling zou gepaard gaan met een boekje van een reeks 'Berichten uit.

- Een **grondige verkenning van de rest van de site** met inbegrip van de zone op het strand en **het opgraven van deze zones** van het dorp zoals de kapel, het kerkhof, de brouwerij en de molen. Dit zou naast het wetenschappelijke voordeel als bijkomend voordeel hebben dat het museaal aanbod van Walraversijde verruimd zou worden met een steeds aan de gang zijnde opgraving. Het zou zo georganiseerd kunnen worden dat de geïnteresseerde bezoeker steeds een begeleid bezoek aan de opgravingen zou kunnen brengen. Dit zou de attractiviteit van Walraversijde ongetwijfeld nog vergroten. Veel mensen blijken immers geïnteresseerd in het opgravingswerk zelf. Er is in de omgeving van de site van de kerk een voldoende groot terrein beschikbaar dat eigendom is van de provincie (ongeveer 2 hectaren) en dat verdient gedurende de volgende jaren het voorwerp van grondig onderzoek uit te maken. De grondige verkenning ervan gebeurt op het ogenblik van het opstellen van dit rapport.

- **Het uitbouwen van netwerk van musea begaan met de visserij en het maritiem verleden.** Het wetenschappelijk congres kan de aanzet hiervoor zijn. We denken aan de volgende musea: het nationaal visserijmuseum te Oostduinkerke, het museum Sincfale te Heist, het nationaal visserijmuseum te Vlaardingen (Nl.), Het nationaal instituut voor scheepsarcheologie en onderwaterarcheologie te Lelystad (Nl.), het zuiderzeemuseum te Enkhuizen (Nl.), de musea te Roskilde (Dk), Esbjerg (Dk), Hull-Grimsby (GB) en Dunkerque (F). Het onderzoek te Walraversijde vraagt om dit open te trekken naar het ruimere onderzoek van de visserij in de Noordzee.

- Het archeologisch in kaart brengen van de bredere omgeving van Walraversijde en al de resultaten van het archeologisch onderzoek in de streek voor het publiek toegankelijk stellen

in het museum 'Walraversijde'. Dit museum kan op die wijze de uitvalsbasis worden van mensen die de streek op historisch en archeologisch vlak willen verkennen wat ook één van de doelstellingen was van de gids 'Van Schorre tot Slagveld'. **Walraversijde zou als het ware het 'Centrum voor streekbezoek' van de Middenkust kunnen worden.** In het kader hiervan zou de vorig jaar voorgesteld route kunnen bewegwijzerd worden.

